

N:o 222.

Af herr **C. A. Lindhagen**, *i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande af telegrafverkets utgifts-stater för år 1908 m. m.*

I skrifvelse den 23 maj 1906 begärde Riksdagen utredning och förslag om en fastare anställning för personer, som vore hos statens ämbetsverk och myndigheter på ett stadigvarande sätt sysselsatte med skrifgöromål och dylika sysslor och därmed fyllde en ordinarie uppgift inom de särskilda verken.

Öfver denna framställning ha samtliga centrala ämbetsverk och myndigheter äfvensom samtliga befallningshafvande och domkapitel afgifvit utlåtanden. Med hänsyn till de skiftande meningar och förslag till frågans lösning, som därvid framstälts, har saken nyligen öfverlämnats till löneregeringskommittén med uppdrag att däri afgifna yttranden och förslag. Den vid innevarande riksdag afgifna propositionen n:o 100 rörande ny aflöningsstat för statskontoret upptar af denna anledning icke något förslag i fråga om där anställda kvinnliga biträden.

Uppriktigt sagdt se de tjänstemän, om hvilka här är fråga, denna utgång med ganska stor farhåga. De frukta, att nämnda kommitté af åtskilliga tecken att döma skall upptaga detta nya uppdrag med föga entusiasm samt därföré kanske också vara mindre benägen att bedöma saken ur de synpunkter, som biträdena anse vara de riktiga. Det gäller dock här ingenting mindre än ett fastslående för framtiden af ledande grundsatser för de kvinnliga tjänstebefattningarne i verken och särskildt krafvet på likställighet för kvinnliga tjänstemän med de manliga i afseende å fasthet i anställningen och skälig ersättning för arbetet.

De många olika förslagen visa ock, att man icke hunnit göra sig förtrogen med de nya krafven och mångenstädes icke ser, att vägen

för den rätta lösningen blott är en. I hufvudsak måste nämligen samma grunder gälla för alla tjänstemän, oberoende af deras kön, och det synes därför kunnat väl gå för sig, att frågan, såvidt statskontoret rörde, afgjorts redan nu i anslutning till kontorets eget förslag, som bygger på nyssnämnda grundsats.

Men äfven om man kan slå sig till ro med förhoppningen, att statskontorets kvinnliga biträden i stället komma under tak redan nästa riksdag, så kan det dock befaras, att i öfriga ämbetsverk anställda biträden skola få vänta till dess de respektive verkens nya stater blifva antagna. Och under denna tid, som för mångt verk kan vara aflägsen nog, komma dessa biträden att sakna en anständig lön, sjukhjälp och semester samt mången nödgas afgå utan att komma i åtnjutande af pension. Denna sak måste billigtvis ordnas så, att biträdena i samtliga verk snarast möjligt och på en gång tillerkännas en ordinarie anställnings förmåner under villkor dock att vara underkastade den omreglering, som till äfventyrs befinnes nödig i sammanhang med antagandet af ny stat för verket.

Så länge kvinnorna sakna politisk rösträtt, komma deras berättigade anspråk visserligen lätteligen att förbises eller undanskjutas. Men under tiden får man, hvar i sin stad, söka göra hvad man kan för att framhålla deras synpunkter och anspråk.

En stor mängd skrifbiträden (232 st.), anställda vid verken i Stockholm, framhöllo sålunda i en underdånig skrifvelse af december 1906 åtskilliga synpunkter till ledning för bedömande af Riksdagens förenämnda framställning. Bland annat åberopades därvid i afseende å aflöningsförmånerna en af statskontoret i dess utlåtande gjord utredning, enligt hvilken lefnadskostnaderna i Stockholm för kvinnor i deras ställning för närvarande skulle uppgå till lägst 1,250 à 1,330 kronor per år, oberäknadt utgifter för kläder, förströelser och diverse. Denna framställning slutade med en anhållan om ett verksamt ingripande för att snarast möjligt en förändring kunde genomföras med beaktande af följande i framställningen närmare motiverade önskemål, nämligen:

att frågan om de kvinnliga biträdenas ställning behandlades i ett sammanhang för samtliga af densamma berörda ämbetsverk och myndigheter;

att därvid såsom grundprincip fastslogs, att den kvinnliga personalen bereddes fast anställning, motsvarande i tillämpliga delar den, som nu åtnjutes af de ordinarie tjänstemännen;

att begynnelselönen vid sådan anställning bestämdes till lägst 1,350 kronor eller, där arbetets art kräver större utbildning eller särskild duglighet, lägst 1,800 kronor per år; samt

att för tjänstgöring såsom extra ordinarie arfvodet utginge med lägst 75 kronor i månaden eller 900 kronor per år.

Som sagdt har emellertid denna sak ej kommit fram för denna Riksdag i propositionen om statskontoret. Däremot har i *propositionen n:o 84 rörande telegrafverkets utgiftsstat m. m.* tagits itu med åtskilliga kvinnliga befattningar samt ordinarie anställning förordats för en del både äldre och nyinrättade kvinnliga tjänster. Så har skett därför, att statens kommunikationsverk ansetts i sin organisation böra intaga en särställning. Detta hindrar dock ej, att de i telegrafstaten upptagna kvinnliga tjänsterna i mycket äro jämställda med de sysslor, som omnämnas i Riksdagens förenämnda framställning. Det gäller då att tillse, i hvad mån de kvinnliga telegraftjänstemännen blifvit behörigen tillgodosedda i de afsedda hänseendena.

Den kommitté, som vid detta års början afgaf ett betänkande om förändrad organisation af telegrafstyrelsen m. m., ville ordna så, att personalen kunde uteslutande ägna sig åt sin tjänst. Därmed ansågs följa å ena sidan utsträckt arbetstid och förbud mot extra arbete. Men å andra sidan framhölls, att verket samtidigt måste ansvara för tjänstemännens anständiga bergning och att tjänstemännen borde beredas en efter deras arbete afpassad aflöning, som äfven för de lägst aflönade måste vara så stor, att de kunde lefva på densamma utan anlitande af extra inkomster utom verket. Arbetet i tjänsten måste vara ägnadt att framkalla arbetsglädje, säga kommitterade.

Tillämpningen på de kvinnliga tjänstemännen synes dock ej väl svara mot den goda afsikten. »Förgäfves söka vi en öfverensstämmelse mellan dessa teorier och en aflöning, som medför endast umbäranden», heter det i en petition till Konungen från vissa kvinnliga telegraftjänstemän. Det är ju också en allmän föreställning, att kvinnliga tjänstemän böra hållas nere i lägsta möjliga lönegrad utan befodringsutsikter, och man finner det rent af abnormt, om en kvinna kommer upp till en så hög aflöning, att hon kan bekosta sig ett eget hem. Man tror sig ha gjort nog genom att på sin höjd under alla hennes arbetsår bereda henne tillfälle att, ifall hon står ensam, kunna inhysa sig hos andra så godt hon kan. Kommittébetänkandets realiteter äro i mycket en påtaglig afspeglung af detta föreställningssätt.

Ledande grundsats i förslaget lönesystem synes vara, att allt ordinarie arbete bör förrättas af ordinarie tjänstemän, att tjänstemännen således icke behöfver gå såsom extra längre tid än som erfordras för inhämtande af de första grunderna af tjänsten samt erforderlig pröfning af hans förmåga, att under sådana förhållanden begynnelselönen kan för

den unge nybörjaren sättas jämförelsevis lågt, men sedan bör i täta omgångar allt jämt höjas, så att tjänstemannen tidigt uppnår en försvarlig inkomst äfven utöfver existensminimum.

Detta system synes vara tilltalande och förjänt att försökas, men då gäller det också att i tillämpningen upprätthålla det, hvilket ej synes i allo skett med kommitterades förslag.

Det är nämligen till en början ett erkänt förhållande, att de ordinarie platserna äro för knappt tillmätta, så att extra ordinarie tjänstemän, särskildt på kvinnosidan, i stor utsträckning måste anlitas och att i följd häraf en kvinnlig tjänsteman på flera platser fortfarande har att genomgå en mångårig extra-ordinarie-tid. Därefter skulle det enligt förslaget dröja många år, innan hon såsom ordinarie uppnår en aflöning, skäligen motsvarande behovet. Visserligen är det sant, att förslaget skänker de kvinnliga ordinarie tjänstemännen sjukhjälp, semester och pension, hvilket är en stor fördel. Men lika viktigt är, att de under sin hälsas och krafts dagar verkligen komma något i åtnjutande af den arbetsglädje, som man förespeglat dem, och detta sker ej genom en anordning sådan som den nyss nämnda. Man måste för öfrigt i aflöningssystemet räkna jämväl med befodringsutsikterna. De tjänstemän, för hvilka, såsom i allmänhet är fallet med de kvinnliga, saknas afsevärda befodringsmöjligheter, måste i gengäld tillerkännas rätt att i god tid få tillträda en skäligen stor andel af de löneförmaner, som utmätts för deras lilla tjänst.

Ur dessa synpunkter äfvensom i ett par andra detaljer tillåter jag mig att i anledning af den kungliga propositionen om telegrafstaten göra nedannämnda erinringar.

1:o). *Kvinnliga kontorsskrifvare.* Dessa, som till ett antal af 18 skola anställas i styrelsen, tillerkännas af kommittén följande lönegrader efter nedannämnda antal år: 900, 960 (2 år), 1,020 (4 år), 1,140 (6 år), 1,260 (8 år), 1,380 (10 år), 1,500 (12 år), 1,650 (15 år), 1,800 (18 år). Intet ortstillägg ifrågasättes här.

I en petition till Konungen begärde kontorsskrifvarne, att begynnelselönen måtte bestämmas till 1,380 kronor i nära öfverensstämmelse med de kraf, som framstälts af de kvinnliga skrifbiträdena i de centrala ämbetsverken för en i allmänhet lägre arbetstid, att löneförhöjningarna måtte utgå med 150 kronor hvarje gång samt att maximilön måtte uppnås efter 15 år. Propositionen har i anledning häraf bestämt första lönegraden till 1,020 kronor med 2 års mellanrum för de tre nästföljande och 3 års mellanrum för de tre sista lönegraderna, hvadan högsta lönen uppnås efter 15 år.

Med hänsyn till hvad ofvan anförts, kan detta ej anses vara ett tillräckligt tillmötesgående. Begynnelselönen synes mig böra fastställas till åtminstone 1,260 kronor, och löneskalan sålunda blifva: 1,260, 1,380 (3 år), 1,500 (6 år), 1,650 (9 år) och 1,800 (12 år).

2:o). *Kvinnliga kassörer*. Dessa till ett antal af 13 äro indelade i 2 lönegrader. I första lönegraden föreslås af kommittén följande löner: 1,140, 1,260 (3 år), 1,380 (6 år), 1,500 (9 år), 1,650 (12 år), 1,800 (15 år), 2,100 (18 år). I andra lönegraden föreslås följande löneklasser: 1,020, 1,140 (3 år), 1,260 (6 år), 1,380 (9 år), 1,500 (12 år), 1,650 (15 år), 1,800 (18 år). Härtill komma felräkningspengar med 200 kronor till kassör å linjedistriktsbyrå, samt $\frac{1}{10}$ procent af influtna telefonabonnemangs-, inträdes- och samtalsavgifter, dock högst 400 kronor för kassör, anställd å stationen. Något ortstillägg ifrågasättes ej.

Begynnelselönen synes mig här böra fastställas till åtminstone 1,260 kr. i första lönegraden och 1,140 i den andra. Löneskalan blir då för första lönegraden: 1,260, 1,380 (3 år), 1,500 (6 år), 1,650 (9 år), 1,800 (12 år), 2,100 (15 år) samt för andra graden: 1,140, 1,260 (3 år), 1,380 (6 år), 1,500 (9 år), 1,650 (12 år) och 1,800 (15 år).

3:o). *Kvinnliga bokhållare*. Dessa, till ett antal af 6, skola utträta samma arbete, som förut utförts af manliga bokhållare. Löneskillnaden är särdeles stor, ehuru i någon mån motiverad däraf, att för de manliga bokhållarne förutsattes i regel studentexamen å reallinjen, under det för kvinnliga bokhållare fordras allenast genomgångna folkskole- och bokföringskurser. De manliga bokhållarne hade i begynnelselön 2,200 och i slutlön 2,800 kronor. För de kvinnliga bokhållarne åter föreslogs af kommittén för enahanda arbete följande löneskala: 900, 960 (2 år), 1,020 (4 år), 1,140 (6 år), 1,260 (9 år), 1,380 (12 år), 1,500 (15 år), 1,650 (18 år). Propositionen åter upptager följande löneskala: 960, 1,020 (2 år), 1,140 (4 år), 1,260 (6 år), 1,380 (9 år), 1,500 (12 år) och 1,650 (15 år).

Då dessa tjänstemän skola stationeras i de största städerna, och något ortstillägg för dem, lika litet som för kontorskrifvare och kassörer ifrågasatts, så synes mig begynnelselönen under inga förhållanden böra sättas lägre än 1,020 kronor. Löneskalan blir då: 1,020, 1,140 (2 år), 1,260 (4 år), 1,380 (6 år), 1,500 (9 år) samt 1,650 (12 år).

4:o). *Telegrafister*. Dessa begynna nu med 1,300 kronor och sluta efter 10 år med 1,600 kronor. Enligt kommitterades och Kungl. Maj:ts förslag utgör lönen 1,140, 1,260 (3 år), 1,380 (6 år), 1,500 (9 år), 1,650 (12 år), 1,800 (15 år) jämte ortstillägg.

I likhet med hvad som föreslagits för kassörerna, föreslås följande

löneskala för telegrafister: 1,260, 1,380 (3 år), 1,500 (6 år), 1,650 (9 år), 1,800 (12 år), hvartill komma ortstilläggen.

5:o) *Telefonister*. Denna tjänsteklass har tre grader: lokaltelefonister, interurbanttelefonister, hvilka utväljas bland de förra, samt vaktföreståndare, som vanligen utses bland interurbanttelefonisterna.

Hvad då först angår *lokaltelefonisterna*, så äro dessa för närvarande 1,218 till antalet. I aflöningshänseende äro de indelade i tre grupper: Till första gruppen räknas telefonister vid Stockholms och Göteborgs stationer, till andra gruppen telefonister vid stationerna Gäfle, Helsingborg, Malmö, Norrköping och Sundsvall samt till tredje gruppen telefonister vid öfriga stationer.

Arfvodena äro fastställda: inom första gruppen till 540 kronor och efter tjänstgöring med godt vitsord under minst 1 år till 600 kronor; inom andra gruppen till 480 kronor, efter tjänstgöring med godt vitsord under minst 1 år till 540 kronor och efter ytterligare 1 år till 600 kronor samt inom tredje gruppen lika med andra gruppen med utslutande af tredje åldersgraden. Uppflyttning till åtnjutande af högre arfvode äger för därtill berättigad rum vid ingången af kalenderåret näst efter det, hvarunder den stadgade tjänsteåldern uppnåtts.

Dessa befattningar äro särdeles slitsamma såväl genom arbetets egen art som genom de oregelbundna tider i förening med natttjänstgöring, hvarunder arbetet utöfvas. Det anses, att personalen i regeln ej kan hålla ut med dylikt arbete, så att de kunna uppföras på ordinarie stat med pensionsrätt. Dessa telefonister antagas därför mycket unga (17—20 år) på en tid af 5 år, hvarefter de lämna befattningen med undantag af dem, som uttagas till interurbanttelefonister. Därigenom vill man förekomma, att de utslita sig så mycket, att de bli odugliga för annan befattning. Vid afskedet erhålla de 300 kronor såsom en hjälp i sträfvandet att slå sig fram på andra banor. En stor olägenhet med telefonarbetet är dock, att man därigenom ej lär något för framtiden. En del telefonister uppgifvas också använda beloppet för resa till Amerika.

Det är nedslående, att ett statens arbete skall vara af den människomördande beskaffenhet, att en dylik anordning måste tillgripas.

Men om, såsom det påstås, ingenting kan för närvarande göras däremot, kvarstår dock såsom ett oemotsägligt sakförhållande, att lokaltelefonisterna under de 5 åren upprätthålla i särdeles hög grad ett ordinarie och för verket oundgängligt arbete. Det är då på sin plats, att de åtminstone under denna tid åtnjuta de förmåner, som böra åtfölja en sådan befattning, och dessa förmåner äro: en ordentlig lön, rätt att uppbära en del af lönen under sjukdom samt rätt till semester.

I dessa afseenden är det särdeles illa bestämdt för dem. De äga visserligen 14 dagars semester med bibehållna löneförmåner. Men aflöningen är alldeles otillräcklig, hvilket i flera fall ledt till svåra missförhållanden, som allra minst staten borde genom sitt aflöningssätt få framkalla. Någon sjukhjälp lära de i regel ej erhålla.

Den kommitté, hvars förslag till ny stat för telegrafverket låg till grund för 1902 års riksdagsproposition i ämnet, sade sig ha ägnat lokaltelefonisternas ställning »synnerlig uppmärksamhet», men denna omtanke resulterade endast i, att man ansåg sig ej kunna göra något för dem. Vid 1902 års riksdag åtgjordes ej heller något vidare i saken än att på motion af herrarna F. E. Petterson och H. Hedlund förslagsanslaget till arfvoden åt extra ordinarie tjänstemän, vikariatsersättning m. m. för stationerna höjdes med 21,000 kronor för åstadkommande af någon liten förbättring åt lokaltelefonister inom lägsta arfvodsklassen samt för beredande i vissa fall af sjukhjälp åt samtliga lokaltelefonister. Detta var dock icke mycket i och för sig. »I sin helhet kvarstå lokaltelefonisterna i samma ställning som tillföre, och deras framtidsutsikter kunna ej i någon afsevärd grad sägas ha ljusnat», yttrar en samtida granskare.

Verkan af Riksdagens lilla anslag eluderades också genom att man i telegrafverket kort därefter förlängde tidpunkterna, från hvilka arvodets förhöjningar finge åtnjutas, från halfårs- till helårsperioder. Denna åtgärd, som afsåg både lokaltelefonisterna och de med dem jämnställda extra interurbantelefonisterna, genomfördes enligt kungl. brefvet den 16 februari 1903. Enligt en uträkning förlorade därigenom de senare under de trettiofem första månaderna mellan 90 och 200 kronor per telefonist. De extra interurbantelefonisterna begärde då styrelsens bemedling att få åtminstone återgå till den gamla ordningen, under framhållande, att Riksdagens mening ej torde ha varit, att en viss genomförd förbättring i deras framtidsutsikter skulle ställas i sammanhang med en samtidig inskränkning af personalens inkomster. Denna framställning blef efter lång väntan lämnad utan afseende.

Sedan dess har icke något åtgjorts, och några ansatser därtill förmärkas icke heller i det nu framlagda förslaget, ehuru framställningar om löneförbättring inkommit till kommittén från lokaltelefonister på en mängd platser. Den senaste kommittén, som eljest för ett ganska frimodigt språk, sväfvade i denna punkt påfallande på målet. I det förhållande, att lokaltelefonisterna hitintills icke uppförts å ordinarie stat, säga sig kommitterade icke kunna förorda någon ändring, hvilket påstås vara förenadt med oöfvervinneliga svårigheter. Kommitterade hafva dock, heter det vidare, fäst sin uppmärksamhet därå, att ehuru

måhända lokaltelefonisternas nuvarande aflöningsförhållanden icke kunna sägas vara ogynnsammare än motsvarande i den privata affärsvärlden anställda kvinnors, någon förbättring dock skulle kunna i vissa fall genomföras. Emellertid lär denna fråga, fortsätta kommitterade, falla utom ramen för kommitterades uppdrag, och kommitterade hade dessutom inhämtat, att telegrafstyrelsen ämnar med det snaraste taga frågan i öfvervägande.

Den kungl. propositionen tiger emellertid fullständigt i detta ämne. Dessa anspelningar på aflöningsförhållandena för kvinnor inom den privata affärsvärlden — anspelningar, som icke heller alldeles saknas i propositionen — borde icke få förekomma i ett statens löneförslag, som säger sig vilja verka för att bereda äfven de lägsta statstjänarna sådana löneförmåner, som kunde skänka dem arbetsglädje. Betalningen för kvinnoarbetet i det enskilda affärslifvet är, som bekant, en af de största skuggsidorna i samhällslifvet. Från detta missförhållande bör staten naturligtvis uttryckligen taga afstånd, i stället för att hänvisa till det samma. Utsikten till att »någon förbättring» skulle »i vissa fall» snart genomföras synes icke ens den särdeles lofvande.

Denna sak hör dock oupplösligt samman med den lönereglering, hvarom nu är fråga. Lokaltelefonisterna utföra ett af de viktigaste ordinarie arbeten, för hvilka den telefonerande allmänheten erlägger betalning till statsverket. Det är en bjudande plikt att af dessa medel i första hand skälig ersättning lämnas för det arbete, som bidrager till att desamma inflyta. Statsverket må se sig före efter intäkter på annat sätt än genom att skaffa sig nettobehållningar på sina affärsrörelser genom att underbetala den lägsta i affären anställda personalen.

Verkliga anledningen till att denna fråga alltjämt undanskjutes säges vara, att man ryggar tillbaka för det jämförelsevis stora belopp, som ifrågavarande lönereglering kräfver, och ej tilltror sig att framlägga saken för Riksdagen. Intresset för lokaltelefonisterna är nog också ganska litet, då de sakna organisation och relationer. Så får det, såvidt jag förstår, icke fortgå. Då frågan emellertid ej är utredd i propositionen, kan den ej nu definitivt afgöras, hvarföre Riksdagen synes mig böra begära ett förslag till nästa Riksdag. Men för att ej lokaltelefonisterna skola under hela år 1908 förblifva alldeles ohulpna, så synes rättvisan kräfva, att innevarande Riksdag ställer ett belopp till förfogande för att bereda dem någon gratifikation och tillfälle till sjukhjälp. Med iakttagande att de mest nödlidande torde böra hjälpas med något högre belopp än de öfriga, så synes anslagsbeloppet kunna beräknas till i medeltal 100 kronor för hvarje telefonist eller, med hänsyn till att antalet telefonister kan ökas under året, till i rundt tal 125,000 kronor, hvartill bör komma

ett förslagsanslag å 10,000 kronor för sjukhjälp. Dessa belopp må dock ej anses annat än som gratifikationer för tillfället, då en tillfredsställande löne reglering måste räkna med större summor.

Beträffande *interurbantefonisterna*, så har förslaget ökat de ordinarie anställda från 350 till 500. De ha hitintills haft två lönegrader med respektive 1,000 och 800 kronor i begynnelselönen samt 1,200 och 1,000 kronor i slutlön. Enligt kommitterades och Kungl. Maj:ts förslag skulle löneskalan hädanefter bli 840, 900 (2 år), 960 (4 år), 1,020 (6 år), 1,140 (9 år) och 1,260 (12 år). Härtill kommer ock i detta fall ortstillägg. Begynnelselönen har således i likhet med för biträdande telegrafister satts lägre än nu, och någon förbättring i aflöningen i det stora hela kan knappast afläsas i propositionen. Då dessa tjänstemän skola få ortstillägg och beföringsmöjligheter till vaktföreståndare, så torde man möjligen kunna föreslå en höjning af begynnelselönen till allenast 900 kronor. Löneskalan föreslås då sålunda: 900, 960 (2 år), 1,020 (4 år), 1,140 (9 år), 1,260 (12 år), hvartill kommer ortstillägget.

Utom ordinarie finnas ock extra interurbantefonister, nu uppgående till 217. De äro indelade i samma grupper som lokaltelefonisterna. Arfvodena äro fastställda: inom första gruppen till 660 kronor, hvilket belopp efter tjänstgöring med godt vitsord under minst ett år höjes till 720 kronor och efter ytterligare ett år till 780 kronor, samt inom andra och tredje grupperna till 600 kronor och efter motsvarande tjänstetider till respektive 660 och 720 kronor. Dessa förrätta ordinarie tjänst, och om dem gäller i viss mån detsamma som om lokaltelefonister, nämligen att de äro för litet betalda.

I fråga om *vaktföreståndare*, som skola begynna med 1,260 kronor och nå 1,800 kronor med tillägg af ortstillägg, nödgas jag, med hänsyn till de måttliga förhöjningar, som ofvan ifrågasatts närmast för att nå existensminimum, afstå från att föreslå någon förhöjning, ehuru väl en dylik ej vore obillig.

6:o). *Arbetstiden å tjänsterummet och förbud mot betaldt extra arbete.* Propositionen förordar kommitténs förslag, att arbetstiden på tjänsterummet skall utsträckas från 6 till 8 timmar, hvarifrån dock afgår en half timme för frukostrast. Undantag äger rum för telefonister och telegrafister, som ha en arbetstid af 6 timmar eller af 7 timmar, om man medräknar det dem åliggande söndagsarbetet.

I propositionen om statskontoret ansluter sig Kungl. Maj:t däremot till löne regleringskommitténs förslag, att arbetstiden å tjänsterummet i de centrala ämbetsverken bör, där så lämpligen kan ske, bestämmas till ungefär 6 timmar. I sistnämnda propositionen motiveras skillnaden

mellan de båda förslagen därmed, att med hänsyn till den delvis rörliga och omväxlande sysselsättningen, som förekommer inom kommunikationsverken, torde utan men för arbetsresultaten arbetstiden kunna i dylika verk ytterligare utsträckas.

I och för sig är naturligtvis en normalarbetstid af 8 timmar ingenting att invända emot. Men hvad angår de kvinnliga telegraftjänstemännens arbete, så är detta ingalunda till skillnad från kamraternas i de centrala ämbetsverken af »den rörliga och omväxlande» art, som motiverat utsträckningen i afseende å särskildt telegrafverket. Mycket beror på arbetets art, och huru det är anordnadt. Ett stillasittande arbete i ett sträck kan ofta vara för mycket frestande, särskildt om det därjämte äger rum i osunda lokaler. Det är också en ganska allmän erfarenhet, att många kvinnor utslitas i förtid eller ådraga sig sjukdomar genom det i privata affärer vanliga stillasittande kontorsarbetet i allt för många timmar.

I ämbetsverken i allmänhet är det likaledes särskilda förhållanden, som gör arbetet mera frestande för kvinnorna. Enligt den hittillsvarande manliga regimen inrättas ofta arbetet så, att de kvinnliga tjänstemännen hänvisas till de sämsta rummen eller sammanföras allt för många i samma rum. Ganska vanligt är också, att de kvinnliga tjänstemännen anses böra uppehålla sig å tjänsterummet åtminstone en timme längre än de manliga. En allmän erfarenhet är vidare, att kvinnorna arbeta mera oförtrutet och utan uppehåll vid sin pulpet, under det männen särdeles väl förstå att genom pauser, promenader eller andra utvägar skaffa sig rekreation i arbetet. Denna artskillnad mellan det manliga och kvinnliga arbetet framhäfves kanske ännu mera genom de stränga fordringar, man anser sig kunna ställa på de kvinnliga biträdena på grund af deras underdåniga och rättslösa ställning. Den dåliga betalningen för det kvinnliga arbetet medför slutligen, att den kvinnliga tjänstemannen måste lefva på sämre kost och under större umbäranden än den manliga. Detta allt gör, att 8 timmars arbete på tjänsterummet oftast blir mera slitsamt för en kvinna än för en man.

Hvad särskildt angår de kvinnliga tjänstemännen i telegrafverket, så är i flera fall äfven det arbete, som de uträtta, till sin art mera kroppsligt ansträngande än männens, nämligen telegraferingen och telefoneringen. Den allt mera brukliga skrifningen med skrifmaskin är också vida mera påkostande än skrifning för hand. Det lär flere gånger inträffat, att skrifbiträden hos telegrafstyrelsen efter 2 à 3 års arbete med skrifmaskin fått sina armar förstörda.

Med ett ord: skall en utsträckning af arbetstiden till 8 timmar äga

rum, är det oafvisligt att noga vaka öfver att man far varligt och hänsynsfullt fram med den kvinnliga arbetskraften. Det måste ses till, att den i själfva verket ej anstränges mer än den manliga, hvilket kan vara frestande nog, då kvinnans arbetskraft om än mindre robust dock kanske är segare och tåligare än mannens.

I detta sammanhang må ock beröras en annan fråga. Kommitterade förordade fullständigt förbud för tjänstemän att förskaffa sig *inkomster med extra arbete*. Kungl. Maj:t har mildrat detta till förbud att »inneha annan tjänstebefattning af hvad slag som helst», med mindre det vid pröfning i föreskrifven ordning befinnes icke vara hinderligt för tjänstgöringen vid telegrafverket. Det framhålles, att denna föreskrift bör hädanefter med stränghet tillämpas, så att tjänstemannens arbetskraft och arbetstid komma telegrafverket helt till godo. Följden kan då lätt blifva den, att liksom hitintills i liknande fall tillstånd merendels medgifvits, så kommer hädanefter tillstånd att i regel aldrig medgifvas.

Viktigt är emellertid, att strängheten ej för mycket går ut öfver de lägst aflönade tjänstemännen. För att nu särskildt tala om de kvinnliga, så kan det ofta hända, att äfven dessa måste underhålla anhöriga, och därför måste försöka skaffa sig extra arbete. Skall t. ex. ett skrifbiträde blifva förhindradt att, om nöden kräfver, åtaga sig särskildt arbete om kvällarne för verkets, för någon renskrifningsbyrås eller någon annans räkning? Staten har ingen rätt att förbehålla sina tjänstebefattningar i lägsta grad endast för dem, som ej hafva andra än sig själfva att tänka på. Den bör gärna se, att äfven de, som måste arbeta för flera, kunna genom en anställning i statstjänsten få en värdefull hjälp i sin svåra belägenhet, äfven om man tror sig kunna räkna ut, att personens »arbetskraft» därigenom ej kommer verket odeladt till godo.

7:o). *Telegraftullmäktige*. Förslaget tillägger telegrafstyrelsen en stor maktfullkomlighet i flera afseenden. Detta är nog också nödvändigt, om det skall blifva någon fart i verket. Kommitterade hafva emellertid riktigt anmärkt, att någon kontroll äfven borde förefinnas. Kungl. Maj:ts öfvervakande och kammarrättens granskning af räkenskaperna skulle bestå oförändrad. Men kommittén ville skapa en skärpning i kontrollen genom en »utvidgning af statsrevisionen», på så sätt, att två personer, benämnda telegraftullmäktige, skulle af Kungl. Maj:t utses utanför verket att, såsom statsmakternas och allmänhetens representanter, utifrån ingripa i styrelsens verksamhet i viktigare frågor. De skulle kontrollera styrelsens inre åtgöranden genom att i förväg till-

varataga den Kungl. Maj:t tillkommande uppsikt samt i olika afseenden »genom sin objektivitet utgöra ett naturligt säkerhetsunderlag för personalens intressen». Och de skulle, i afseende å styrelsens förhållanden utom verket, tillföra den en ovärderlig tillsats af mångsidighet vid svårare ärendens bedömande. För detta ägde fullmäktige hvardera uppbära ett årligt arvode af 3,000 kronor.

I propositionen begränsas fullmäktiges uppgift sålunda, att de skulle allenast tillkallas af telegrafstyrelsen, när så finnes lämpligt i frågor af rent praktisk innebörd och af större betydelse för verket och allmänheten, hvaremot personalfrågor ej borde dragas in under fullmäktiges handläggning.

Denna föreslagna institution, såvidt den afser att bringa styrelsen i kontakt med den yttre världen, hämtar utan tvifvel sitt ursprung från det, mildt taladt, onödiga järnvägsrådet. Kontrollen och påpekandena från statsmakternas och allmänhetens sida sker nog effektivast i riksdagen och pressen. Och det länder nog verket till större bättnad, om dess styrelse allvarligt aktar på dessa sanningskällor i stället för att slå sig till ro med de två fullmäktiges eventuella öfverseende med eller förbiseende af försyndelserna. I de tekniska frågorna komma i regeln verkets egna tjänstemän och föredragande att vara de två från andra värf tillkallade rådgifvarne öfverlägsna. Man förstår så väl, att hufvudvikten kommer att ligga på arvodena, med hvilka man kan förnöja kanske ett par fördettingar eller agerande politici. Det hela betyder sannolikt endast att under ett demokratiskt hölje insmugglas en byråkratisk utväxt på verket.

Större anledning finnes då att behålla de ifrågasatta fullmäktige eller en af dem såsom en kontroll på personalens behandling, hvilken eger rum i det tysta inom verket. Styrelsens stora makt att förflytta personalen samt tjänstemännens beroende af förmäns intyg om deras välförhållande för utfäendet af lönetillägg kunna blifva ganska vådliga för särskildt den lägsta personalen. Det vanligaste är ju också, att chefer finna stort behag i inställsamhet och kryperi och sällan förstå att uppskatta den ofta större duglighet, som döljer sig under en skrofligare yta. Just denna befogenhet för fullmäktige är det emellertid, som Kungl. Maj:t vill alldeles frånta dem.

För öfrigt måste det anmärkas, att om fullmäktige verkligen skola utöfva någon kontroll, så böra de ej tjänstgöra endast på kallelse af styrelsen och särskildt icke utses af samma myndighet, som nämner styrelsens medlemmar, utan af någon representation för Riksdagen,

som väljer den statsrevision, af hvilken fullmäktige skulle vara en utvidgning», exempelvis fullmäktige i banken och riksgäldskontoret.

8:o). *Generaldirektörens adjoint*. En viss tvekan af annat slag kan uppstå inför »generaldirektörens adjoint», hvilken skall icke blott företräda sin chef i hans frånvaro utan äfven i öfrigt utöfva »de sammanhållande och öfvervakande funktioner, som aldrig böra ligga nere». Det kan ju till äfventyrs inträffa, att det ifrågasatta förordnandet leder företrädesvis till ett förhinder af den självverksamhet bland tjänstemännen, som förslaget ville uppmuntra. Dessutom kan det möjligen förorsaka split mellan byråcheferna och sträfvan att genom inställsamhet vinna chefens gunst. Man undrar ock om hinder ej skall uppstå för adjointen att vederbörligt sköta sitt eget kräfvande byråchefsämbete, om han tillika skall med allvar fylla sitt andra omfattande värf. Man skall ju sköta sin tjänst och ej få ha extra betaldt arbete, heter det i förslaget. Eller kanske stannar det vid, att äfven här arfvodet blir hufvudsaken. Det nu sagda må här endast framkastas till öfvervägande jämte de anförda skälen för platsens inrättande. Något bestämdt yrkande tilltror jag mig ej att göra.

I fråga om tjänstemännens aflöningar har i det föregående endast sysslats med de kvinnliga tjänstemännen. Huruvida befogade erinringar kunna göras äfven mot förslagets öfriga delar, har jag ej hunnit att bilda mig något omdöme om.

Den föregående granskningen tager äfven för god den inbördes klassificering af tjänstemännen, som förslaget upptager. Tvekan kan nog uppstå äfven i denna punkt. Sålunda är det exempelvis ej klart, hvarföre bokhållarne skola ställas på en lägre plattform än kontorskrifvarne.

Likaså bör betonas, att de nu föreslagna höjningarna af begynnelselönen endast af opportunitetsskäl och för att någorlunda följa förslagets grunder satts så lågt, som skett. Hela förslaget utgifver sig för att vara något specifikt för det verk, hvarom är fråga, och det må då tagas endast såsom sådant och ej få framdeles åberopas såsom förebild i fråga om aflöningsbeloppen för andra ämbetsverk.

Ej heller har granskningen kunnat afse, huruvida förslaget motsvarar afsikten med 1906 års riksdagsframställning om att personer, som fyllde en ordinarie uppgift inom verken, borde erhålla fast anställning. Någon utredning härom lämnas ej för telegrafverket i propositionen. Men antydningar förekomma här och hvar, som leda till den förmodan, att förslaget härutinnan lämnar åtskilligt, ja, kanske mycket öfrigt att önska.

De förhöjningar af begynnelselönen, som ofvan ifrågasatts för ordinarie tjänster, skulle föranleda en ökning i begynnelselönerna med 19,680 kronor. Till provisorisk förbättring af lokaltelefonisternas jämte de extra interurbantelefonisternas ställning under nästa år erfordras enligt förestående förslag ett belopp i rundt tal af 150,000 kronor.

På grund af hvad sålunda anförts hemställer jag:

att Riksdagen, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition n:o 84 rörande telegrafverkets utgiftsstat m. m., måtte

1:o) höja kvinnliga kontorsskrifvares begynnelselön från föreslagna 1,020 kronor till 1,260 kronor.

2:o) höja kvinnlig kassörs begynnelselön:

a) i första lönegraden från föreslagna 1,140 kronor till 1,260 kronor och

b) i andra lönegraden från föreslagna 1,020 kronor till 1,140 kronor.

3:o) höja kvinnlig bokhållares begynnelselön från föreslagna 960 kronor till 1,020 kronor.

4:o) höja biträdande telegrafists begynnelselön från föreslagna 1,140 kronor till 1,260 kronor.

5:o) i fråga om telefonisternas aflöning:

a) höja de ordinarie interurbantelefonisternas begynnelselön från föreslagna 840 kronor till 900 kronor, frånsedt ortstillägg.

b) anslå af telegrafmedel 150,000 kronor att af Kungl. Maj:t disponeras till löneförbättring och sjukhjälp under år 1908 åt lokaltelefonisterna jämte extra interurbantelefonisterna.

c) hos Kungl. Maj:t begära förslag till nästa riksdag om ett definitivt ordnande af lokaltelefonisternas jämte de extra interurbantelefonisternas lönefråga.

6:o) göra den hemställan eller det uttalandet:

a) att vid arbetstidens utsträckning till 8 timmar för vissa kvinnliga tjänstemän måtte tillses, att deras arbete ej blir mer slitsamt och ej heller anordnas under ogynnsammare lokalför-

hållanden än för manliga tjänstemän med samma arbetstid.

- b) att de lägst aflönade ej oskäligt förhindras att, då nöden så kräfver, få åtaga sig betaldt extra arbete å tider, som ej upptagas af deras tjänst.
- 7:o) antingen fästa det villkor vid beviljandet af arfvode åt två telegraffullmäktige, att de skola utses af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret samt i främsta rummet äga att själfständigt uttala sig i personalfrågorna inom verket, eller ock, därest dylik anordning anses ej böra vidtagas, afslå det begärda arfvodesanslaget.
- 8:o) taga under öfvervägande äfven de skäl, som, på sätt ofvan framhållits, kunna anföras emot inrättandet af en »generaldirektörens adjoint».

Förslag till förändrade löneskalor i följd af nu ifrågasatta höjningar i vissa begynnelselöner återfinnas i motiveringen.

Stockholm den 4 april 1907.

Carl Lindhagen.

I förestående motion instämmer:

M. F. Nyström.
